

დ ე ლ ე ბ ი

(დასასრული*)

IV

გათენდა, წვიმა შესწყდა. დადგა შემოდგომის ცივი და მოწმენდილი დღე. ხალხი სახლებიდან გარედ გვიდა; სუსანას სტუმარიც ემზადებოდა თავის დამის თავშესაფარიდან გასასვლელად. ზღაპრით აიღო თავისი პარკი და მხარზე გადაიგდო, აიღო აგრეთვე მატყლის საჩეჩი იარაღი და მამპართა სუსანას:

— აგაშენოს, დედილო! შენ კერაში ცეცხლი უკლებლად იყოს!

— მიღიხარ?

— ჰო, მეგლიჯარა, რომ ჩემი ძონძები და უფარგის თა ვი ქვეყნის ქვეყნად, სოფლიდან სოფლად, კარიდან კარზე ვითრო, სანამ ერთ ალაგას ჩაგბადლები და გათეილო, გატარჯული ძღვენი მოისვენებენ.

უცნობის დაპარაკის დროს სუსანა ფიქრში იყო ვარსკვლავი: „იქნება ამის უნახავს ის მთის არწივიც, ამბობდა გულში სუსანა.

— მოისმინე: შენ ბევრი გიგლია?

— ბევრი, ძალიან ბევრი.

— მთებში, ხევ-ხეობებში.

— მთებში, ხევ-ხეობებში.

სუსანამ თავი ჩაღუნა და გაჩუქდა.

— რათა მეთხადე, დედილო?

— ემ! ისე, გატყობ, რომ ძღვერ გატარჯული ხარ.

— ჰო, დედილო, ტანჯევი ჩემი ძმა არის, ჩემი ერთად გაგანდით, ახლაც განუყოფელი ვართ.

— ტანჯევი, შენიძმა... ეე, საბრალო აღმინათ, მეც ერთი მყავს მაგისთანა... — ამბობდა სუსანა თავის თავად. დაფიქრებული იყო, თითქოს უნდოდა გეტხება რამე, მაგრამ პასუხის ვერძღოდა. უცნობი ატყობდა ამის და ელოდა.

— მოისმინე! შენ მთებში არწივი არ გინახავს? ჰქონდა სუსანამ. ეგონა, ამ უცნობამ იცოდა, რომ არწივი ის იყო, საკუე.

სიხუმე ჩამოვარდა ისინი ერთმანერთს გაშტერებულნი უყურებდნენ. უცნობმა ვერ გაიგო, რას ეკითხებოდა. სუსანამ შეამჩნია და თითქოს თავის გამსამართლებლად, განაგრძო:

— ბოშამ სთქვა: „მთების არწივი ქვეყნი ჩამოფორინდება და კვლავ ზევით ავაო“. ვუსაძვრე, მაგრამ ქვეყნი არ ჩამოფორინდა. არ იცი, რატომ?

უცნობი ახლა უფრო განცვივრებულნი უყურებდა, რადგან ვერა გაცო რა.

— არაფერი მესმის, დედილო! — უპასუხა მან: — მე არწივი არ მინახავს, შვიდი და ბნელი დღე კი ბევრი გაუშვილია.

საბრალო და ს. ცოდავი მჩეჩევი ვარ, შენ კერაში ცეცხლს უკლებლად იყოს! თუ მატყლი ვაქვს, მოიტა ვაგინამ და მერე წავალ, რომ ჩემ სატყვიას ვე შეველო რამე.

სუსანას თვალები გაუბრწყინდა. თავში ნათელმა აზრმა გაურბინა: შეილის ლოგინი! არა, როგორ მოხდა, რომ დაავიწყდა!

— მატყლი, ჰო, მატყლი მაქვს... რა კარგი სთქვი, ცხონდა მამა შენი! გამსწევი მატყლი, რომ რბილი ვახდეს, ასე არ არის, გაწეწეწეს შენდგე მატყლი რბილდება. ლოგინიც კარგია, ჩემის თითებით დამიწეწე, მაგრამ ეს არა კნაა.

და სუსანამ წალოდან ძირს გადმოალოცა შეილის ლოგინი, დაშლა და მატყლი გადმოყარა მჩეჩევის წინ.

— ეე, მჩეჩევი... დაარტყი მაგრა, დაარტყი შენი სიმი, დღე დაბილდეს!

უცნობმა იარაღი ჩამოიღო, პურის პარკიც ერთ მხარეს დასწო, დაიჩქა და იარაღის სქელ სიმით მუშაობა დაიწყო. მატყლი იჩეჩებოდა, ღრუბულსავით ქულა-ქულა ზევით აღიოდა, სიმი კი სტიროდა და ქვიზინებად ყოველ დარტყმაზე.

— იტირე, იტირე, ჩემო ამხანაგო! — დღუნებდა უცნობი: — ტყვილით ვიბადებთ, ტირილით ვშრომობთ, სის-

არქელოპის დამწვევება კონსტანტინოპოლში.

ხლით სამარევი ჩავეივართ იტირე, იტირე ჩემო საბრალო ამხანაგო: ჩვენს ქვეყანაში ვინ არა სტარის, მთა და ქვეყნი გინახავს! — სიმიც ქვიზინებდა, ხოლო მატყლი იჩეჩებოდა, წელ-წელა მაღლა აღიოდა.

სუსანა გაწეწეწეული და აღტაცებული უყურებდა. მჩეჩევი თან არტყამდა და თან მღეროდა, კაცს ეგონებოდა, თავის სიმათ თვითად ისიც იტყვენდა და ტირისო, ის ამბობდა:

გარჯისის დაიღ მთის ფერდობზე იგი დატეხა ღრმად დაკვიდილი: მთების დაუნდობელ ცხელ ტყეებსა; კან გულ განკეორულ და მკერდ გამაიიდა.

სალი კლდის მალად ურე შუქვადიან,
შეო უორანი, ჩაფრინდი ძირს,
ფრთები გაშალე გე განიერი
და შიქრდილე ამ ტანჯულ გვირსა.
ქუნაქტეოთი სისხლი გაღმოსქქეს
ნეჭნეხთ იმას დრმად დაჭრილ გულსა;
სასხლით იღვება, ესადაქება
საიფიქრეს გმირი... ტანჯული ღვეს სულსა!
შეო არწილი! სალი კლდის მალად
ურე შუქვადიან ჩაფრინდი ძირს,
ფრთები გაშალე გე განიერი
და შიქრდილე შიმაგვად გვირსა!

— წადი, წადი, წადი! ღვთის გულისათვის, წადი! შენ
ტული კაცი ხარ, შენი პირიდან სიყველი გადმოდის... შე
მაქანკლეს, წადი!..

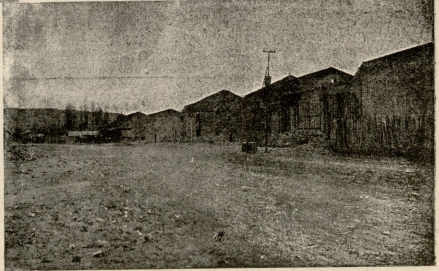
უცნობმა იარაღი და პარკი აიღო, მხრებზე გადაიგდო
და გადაწყვეტილის ნაბიჯით ქობიდან გავიდა. ის უკვე ეზო-
ში იყო, ქისკარს მიიტანა კიდევ. ის იყო კარგი უნდა გა-
ელო ქუჩაში გასასვლელად, რომ სუსანა სირბილით დაეწია.
მოხუცმა კალთებზე სტაცა ხელი და თვალებ დაქუტილმ,
ცხცახით, შეტყვირა:

— მოიცა! მოიცა! არ შემძლიან, არ შემძლიან... მი-
ახარ, გეხვეწები, მითხარ, ვინ არის იმ შიშის ფერდზე დაკო-
დილი?

— ლმერთო ჩემო! ეგ ხომ ძველი ახავია, ძალიან ძვე-
ლი.. ყველამ იცის? ძველი სიმღერაა, ყველანამ მღერიან...

— ძველია? — სუსანა თითქოს ცოტად დაშოშინდა.

— ძველია, დედა, ჩამდენი წელიწადია, რაც ამას ყვე-
ლგან მღერიან.

— ვინ არის? ვინ არი, ის დაკოდო: გმირი?
— ნუ თუ არ იცი? მთელმა ქვეყანამ იცის გარაჰისარის
ახალი უბედური რამ იყო: გაოხრდეს გარაჰისარი, რამდენნი
იყვნენ!..

— ვინ არის ის გმირი? შენ გეკითხები, შე უწყალო!

— ნუ თუ არ იცი, საქუა არის.

— საქუა!.. შე უღმერთო, შე შეწვივებულო, ეგ რა
სოქვი? წყველა შენ ტუტებს, შენ მოსვლას, შენ გარჩასა!..
ტყუილია, ტყუილი! მაშ დედა ღვთის შიშობელი, ჩემი ლო-
ცვა, სანთლები? ტყუილად ამბობ, ბორბოტი, ეშმაკი ხარ გადი,
გადი, გადი!.. მაგრამ-არა, მოიცა, მოიცა! გევედრები, მით-
ხარ ხომ ტყუილი იყო, არა? ხომ იტრუ? გაიშუმებულია, გა-
ჩუმებულია. უწყალო, წადი, წადი! ნეტა ფეხი მოგტეხო და
არ მოსულიყავ! ჩემ საჯანჯიგელა მოსულხარ, წადი!

სუსანა თავდაპირველად ყურადღებით ისმენდა ამ სიმ-
ღერას. მაგრამ თანდათან თვალები დაუშტურდა და სახე
გაუფითრდა.

— ეგ რასა მღერის?

უცნობმა საქმეს გაიანება თავი, მალა ასწია და გაოცე-
ბული უყურებდა ადევლებულ სუსანას, თითქოს სიტყვის
ვერა პოულობს, რომ უპასუხოსო.

— გაჩუმდი, გაჩუმდი, შე უწყალო! — დაძიხა სუსანამ,
— თავი გაიანებ მაგ არწივის სიმღერას, მე შეგი არ მინდა...
ბოშამ ასე არა სთქვა!.. ადექ: ჩქარა, მოშორდი! უფალი
იყოს შენი შემწე, მაგ არწივზე სხვაგან იმღერე, მე შეშინიან
შენი, შეშინიან შენი სიმღერისა, მე ვეანკალბე შენი ტუტე-
ბისაგან... გაჩუმდი, გეხვეწები, გაჩუმდი, შე არწივის თავი
დაიანებ, მთის შუქვადილე დარჩეს... გმირი!.. სისხლისგან
დაცლილი? დედაო ღვთის შიშობელი! დედაო ღვთის შიშო-
ბელი! შეშინიან... წადი, წადი.

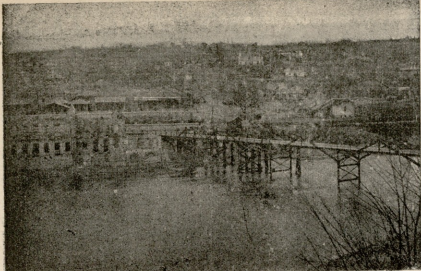
უნობი გაშვითებული უყურებდა.

— რათა, დედო? რა დავიშვებ? გინა შენ არ მითხა-
რი, მატკლი გაიშვებს. ტული რა ვიქვი, ჩემთვის ვიღვლურა.
სუსანას არაფერს გეკება არ უნდაოდა:

უცნობს ეგონა, რომ დედააკი გაგვდა, გაოცებული
ისე გავარდა გარედ, რომ უკან არ-კი მოუხედინა. სუსანა-
კი ზესვიროდა. რაცა მხაზე მუხობლები მოგროვდენ, სუ-
სანა ჯერ კიდევ გიგვიით დარბოდა ეზოში გუღლია, გამ-
შრად ძუძუებზე წაველი ხელი და ცას უწევინდა.

— გადმოხვდი უფალო ზვიდან! უყურე ამ დაშვარალ
წყარობს! რამდენი გაოცებებ ამ ძუძუებით, რამდენს მიე-

— დედა ლეთის მშობელმა მომატყუა! ხომ შეგძლია სიზმარში შეტყობინებინა, მოვიღოდა სიზმარში და მეტყუა: „შავები ჩაიკეცა, სუსანა, შავები ჩაიკეცა, მზე დაგინდელა...“ კეცა ჩაიკეცა! მაგრამ არ მიიხრა, მომატყუა! გაიღიმა და მომატყუა!

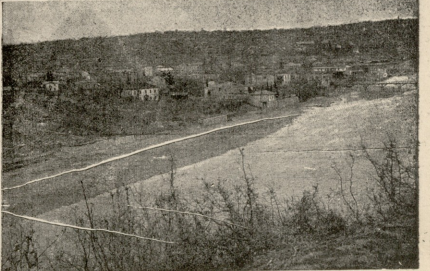
— ოო, ნუ იტყვი მავას, შვილო, მე დამიჯერე, ყველანი მამაკვლავნი ვართ, სიბიო არის, ანგარიში უნდა მივცეთ, მოხუცი ხარ, ეზიარე, შვილო, სთქვი—ღმერთო შეტყოლე თქო.

მოხუცმა თავი გაიქნა უარის ნიშნად:
 — არა, არა! დედა ლეთის მშობელმა მომატყუა! მე გამწყრალი ვარ ეკლესიასთან, წირვისთან, დედა ლეთის მშობელთან, ცასთან, დეე ამის შემდეგ გრაჯობეთის წილი გახვდეთ.

— ნუ იტყვი მავას, შვილო, ნუ! სულს ცოდობიქ ნუ ჩაგებთ!

ტი ჩემი სისხლი და ხორცი, გაგზარდე და ესლა აღარც ერთი აღარ არის, აღარც ერთი აღარ შემრჩა... ერთი საქალაიყო, მთის არწივი, ისიც რა სთქვა იმ უღმერთომ? მართალია? შენ ნახე საქალაი? მთა დახუნდლა! განა მართალია? შენ რა უთხარი? რა მომივიღა? დედა ვარ, არა—დედა ვიყავ, ესლა დედა აღარა ვარ! რვა შვილი მყავდა, რვაჯერ გამოვცადე ტყვილი, ათასი ტანჯვა ვნახე, შავიღლა ბნელი დღე გამოვიარე!

გულწასული ასუნაა ჭავჭავის ხის ქვეშ დაცა, ხნიერი თავი გულზე ჩამოეკიდა, წერტილი გაუშრა. ზევიდან კი ხის უკანასკნელი გაყვილთებული ფოთლები თითო-თითო ეცემოდა! სუსანას თავზე, ხოლო გაშიშვლებული ტრატები საცოდავად ცახცახებდნენ შემოღვამის ცივ ქარის წინაშე...

— მე სული არა მაქვს, ჩემი სული ნაცრად არის ქვეული ცეცხლისაგან.

მეთევჯერ ზიარება მოძღვარი თავის წინადადებას, მეთევჯერ ზიარებას აწვდიდა, მიქონდა იმის ტურებთან, მაგრამ სუსანა ყოველთვის უარს ამბობდა. გამწყრალი იყო ღმერთთან, ლეთი მშობელთან... უკვე თევები გავიდა, რაც სუსანას ეკლესიაში ფეხი არ შეეღვა. საზარელ ამის გავგონების შემდეგ ერთხელ, მხოლოდ ერთხელ წავიდა ბარბაქოთი, გაჩერდა ლეთის მშობლის ხატის წინ და, რაც ძალი დაღონე ჰქონდა, შეტყილა:

— შენ მომა ზუეუ, დედა ლეთის მშობელო!
 მლოცვეში უკან იზივდე, ყველას ეგონა, შეუშლილიაო. სუსანამ ყურადღება არავის არ მიაკცია, გარეთ გავიდა, შენ

V

სუსანა—შეწუხებულია, სუსანა სიკვალის პირზეა...

— ძველი საქმეა, შვილო, ძველი!— თუნებოდა თავით მჯღღინაზე მოხუცი მოძღვარი, რომელიც მოსულიყო უკანასკნელ ნუგეშისთვის უკანასკნელ ზიარებისთვის.

— ძველი საქმეა!— იმეორებდა მომაკვდავი:— ლეთის მშობელმაკ იცოდა მღვდელელო?

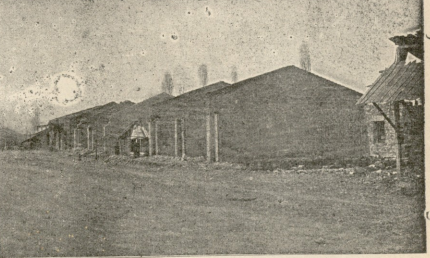
— ქვეყანამ იცოდა, შვილო, წენს გარდა ყველამ იცოდა.

— შენც იცოდი?

— ეჰ, შვილო, შენთვისაც რომ გვეთქვა, რა სარგებლობას მოგიტანდა: ეგ სატყვიარს არ შეგიშლბუქებდა. იმდენი დედა ატირდა, იმდენი გული შეიშლრა, იმდენი თავი შეიშლრა შავით... ეჰ, რა ვუყოთ? ჩვენი შუბლის წერაა.

— ჩვენი შუბლის წერაა, რომ ესე სისხლი და კრემლი ვანთხოთ, ვეცნესთა... აღრე მეტყუდი, რომ ჩვენი შუბლის წერა იყო. რაჰქენი წელიწადია! ეკლესიის კარგეს ეცვეთავილ წასვლა-მოსვლით, თითები მეტყინა სანთლის ანთებით, ლეთის მშობელი ილიმებოდა, ილიმებოდა, შენ კი ახლა მეშენები, ჩვენი შუბლის წერაა.

— ეჰ, რა მეთქვა, შვილო. ლოცულობდი, მაგრამ რა ზარალი იყო? ლოცვა წმინდა რომ არის, გრწამდა, რწმენა კარგი რამ არის, შენსა და უფალს შუა, როგორ ჩაეშვავიყუა? სჩანს იმას სურდა, რომ ესე შენ არ გავგვო ის საქმე.

დაბრუნდა, თავის ოთახში ჩაიკეცა და დარჩა მარტოდ და მწყუბარე.

აღვკამა დღეს მღვდელი მივიდა სახლის საკურთხხად, ნუგეშის მისაცემად. სუსანამ უფარი უთხრა, შეწუხებულია, ლოგინში წვეს კვება, მაგრამ ზიარება არ უნდა, მეზობლის დედაკაცებს შიშა ჰგერის ასეთი გმობა ლეთისა, ისინი მოგრაგოილავენ, არწმუნებდნენ, სთხოვდნენ, ეხეწებოდნენ, მაგრამ ამაოდ. სუსანა თავის სიტყვას არ გადადიოდა.

— არა, არ მინდა, განგებ არ მინდა, ჩემი სული ეშმაკის ეკრძი უნდა გახდეს. დაღვები მეფუის ტატის წინაშე და

შეჩივლებ დედა ღვთის მშობელზე; მერე ისეთ რამეებს ვე-
ტყვი, ისეთ რამეებს! აი ამ გამხმარ ძღუდებს ვუწევინებ და
ვეტყვი, რა მიყვი მეთქი; უფალო; დავიხოცენოთ, ვიტანჯვით
ქვევით; გებეწუბოლით, გებუღარებოლით, ჩენი ხმები ვარ-
სკვლევაბამდე მივიდა და შენ კი არ მაგებუწველე. ცხლა წა-
მიყვიანე კუპრის ტბაში. მე რა? მე ერთი ნაბერწყალი ვარ,
ჩამაგდე ცეცხლში, ალი აღს რას უხამს? ჰო, კუპრის ტბა-
ში ჩამაგდე, იქ ავბრალოდები, ავენთები და დავლოდები,
რომ ჩემისთანა უბედური დედები, ალად ქვეუღნი, მოვიდნენ
ჩემთან. ჩვენ ყველანი ერთად, ერთ დაად გნებულს შევადგეთ,
ისეთ ცეცხლს, როგორც ქვევით არის, ვერანა ქვეყანაში-
დღე, ცაც ისე აინთოს, დეე ცაც ნაცად იქცეს. წამიყვიანე
კუპრის ტბაში, მე ალი ვარ, ცეცხლის ნაბერწყალი... აი,
ასე ვეტყვი.

უფალო, შევკოდე, უფალო, შეგკოდე, დანაშავე ვარ,
მოხუცის ხმა კანკალედა, ცრემლი ფრქვევით ჩამოლიოდა, სახა-
რება ტუჩებთან მიიტანა და წაიღულუნა:

— საბრალო ღღებში! საბრალო ღღებში!..

უკ-სა

— შეილო, გებეწუები!—ტირლით უთხრა მღვდელმა:—
ეგ რას ამბობ? მიჰურე, მოხუცი გვედერები, მაგას ნუ ამბობ,
შენი გულსთვის მეც პასუხი უნდა ვაგო ღვთის წინაშე.

— პასუხის მგებელი ხარ? შენც უთხარი: ღვთის მშო-
ბელმა მოატყუა-თქო. დედა იყო, გული უნდა ჰქონოდა,
მაგრამ მომატყუა; თვითონ ბედნიერია, თვითონ ბავშვი გულზე
ჰკავს მიკრული. სხვა კი მოატყუა!..

- ღვთის მშობელმა?
- ჰო, ღვთის მშობელმა!
- აბა იმის შეხედ!

მღვდელმა უწევინა სახარება, ყდაზე გამოსახული ჯვარცმას
ჯვარცმულ ქრისტეს ფეხ ქვეშ სწუხდა ღვთის მშობელი.
ხმლები გულში ჰქონდა ჩარკობილი.

— ცნობ?—განაგრძო მღვდელმა და თითი დაალო ღვთ-
მშობელს:—ესეც ღვთის მშობელია.

მოხუცი უყურებდა თვლებ დაქვეტილი, პირდაღებული,
გაოცებული.

— უტკირე, უტკირე, დიბანს უტკირე,—ეუბნებოდა
მღვდელი:—შენ მხოლოდ ბედნიერი ღვთის მშობელი გინახავს,
უყურე ამ მწუხარე, ამ უბედურ დედასაც.

მოხუცმა წინ წაიწია სულ განაბულმა, მთროლოავი ხე-
ლები გაიშვირა, სახარებს ხელი მოავლო და თვლებთან
მიიტანა.

— უყურე, რამდენი ხმალი აქვს გულში ჩარკობილი!
განა ეს ჯვარცმული იმისი შვილი არ არის?

- ჰო! ჰო! იმის შვილია ჯვარცმული.
- ის კვდება ქვეყნისთვის, ჩვენ ყველსთვის.
- ის კვდება ჩვენ ყველათვის... ჩემი საქუე კი..

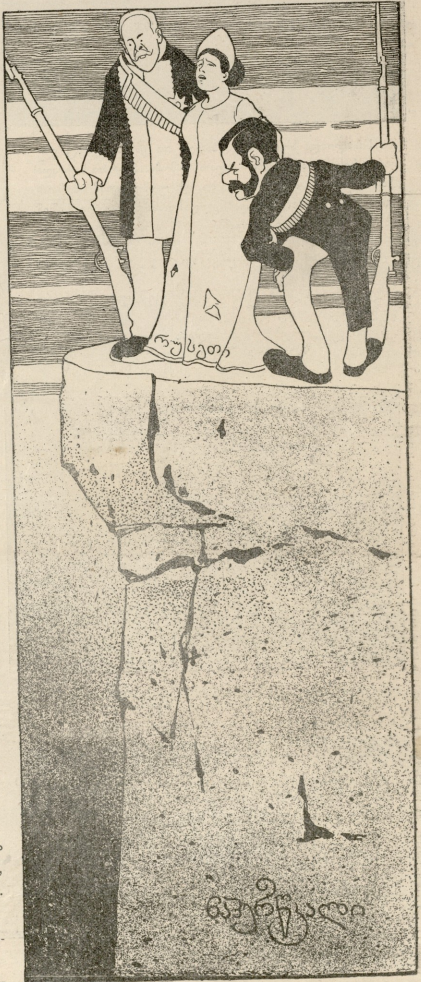
— საქუე, შეილო, ეს! ისიც ჩვენ შევადგულ და ვერანა
ქვეყნისთვის... გბრე, შეილო, დეაბუბა, შობენ ტყავაღათ,
ზრდას ტანჯვით, გასან მშამბულ ქვეყნის კი მიჰყავს, მიჰყავს...
რა უყოთ?

— დედები შობენ ტყვილით, ზრდას ტანჯვით, ქვეყნის-
კი მიჰყავს. ეს ჰა, ჰა, მიჰყავს უყუალო ქვეყნისას..

— საქუეც წვიდა, საცა იმის წინად მრავალნი წასულან
და საცა ამას შემდეგაც მრავალნი წავუნ. რა უყოთ?

— საქუეც იქ წავიდა, საცა ეს წასულა? ჰოო, მღვდელიო,
სადაც ამ ჯვარზე მომაცდელია?

— ჰო, შეილო, იმევე გზით, ქვეყნისთვის..

სად მივეყვართ?